CLASS : 10th (Secondary) **Code No. 3541**

Series : Sec/Annual Exam.-2026

रोल नं० | | | | | | | | | | |

पूर्व मध्यमा सह माध्यमिक परीक्षा संस्कृत साहित्य (आर्ष पद्धति गुरुकुल)

Sub. Code : 1001/SKS

(Only for Fresh/Re-appear/Improvement/Additional Candidates)

*समय : **3** घण्टे]* *[पूर्णांक : **80***

- *कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **8** तथा प्रश्न **9** हैं।*
- *प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिये गये **कोड नम्बर** को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।*
- *कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।*
- *उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/पन्ने न छोड़ें।*

- *उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।*
- *परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें। रोल नं० के अतिरिक्त प्रश्न-पत्र पर अन्य कुछ भी न लिखें और वैकल्पिक प्रश्नों के उत्तरों पर किसी प्रकार का निशान न लगाएँ।*
- *कृपया प्रश्नों के उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, **परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।***

निर्देशाः - (क) ***सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः।***

(ख) प्रत्येकं खण्डम् अधिकृत्य उत्तराणि एकस्मिन् स्थाने क्रमेण लेखनीयानि।

(ग) प्रश्नसंख्या प्रश्नपत्रानुसारम् अवश्यमेव लेखनीया।

(घ) श्रेष्ठाङ्कान् प्राप्तये सुस्पष्टः लेखः लेखनीयः।

खण्डः 'क'

(बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः)

1. अधोविन्यस्तानामेकं समीचीनमुत्तरं विचित्य लिखत – 1 × 16 = 16

(i) यजुर्वेदस्य एकत्रिंशाध्याये कियन्तो मन्त्राः ?

(क) त्रिंशत् (ख) पञ्चविंशतिः

(ग) द्वाविंशतिः (घ) अष्टादश

(ii) भूरिगुष्णिक्-छन्दसि कति वर्णा भवन्ति ?

(क) 30 (ख) 29

(ग) 28 (घ) 31

(iii) यजुर्वेदस्य एकत्रिंशाध्याये किं प्रसिद्धं सूक्तं विद्यते ?

(क) पुरुषसूक्तम् (ख) शिवसङ्कल्पसूक्तम्

(ग) अग्निसूक्तम् (घ) पृथिवीसूक्तम्

(iv) 'न तस्य प्रतिमाऽअस्ति०' मन्त्रेऽस्मिन् कस्य स्वरूपं वर्ण्यते ?

(क) परमेश्वरप्रतिमायाः (ख) परमेश्वरस्य

(ग) जीवात्मनः (घ) प्रवृतेः

(v) वैदिकगीतायाः रचनाकारः कः ?

(क) श्रीकृष्णः (ख) वेदव्यासः

(ग) वाल्मीकिः (घ) स्वामी आत्मानन्दः

(vi) 'हृषीकेशः' इत्यनेन कः सम्बोध्यते ?

(क) अर्जुनः (ख) श्रीकृष्णः

(ग) सञ्जयः (घ) धृतराष्ट्रः

(vii) जातस्य हि किं ध्रुवम् ?

(क) जन्म (ख) भावः

(ग) नाशः (घ) मृत्युः

(viii) अर्जुनस्य धनुषः नाम किम् ?

(क) गाण्डीवम् (ख) सुघोषः

(ग) पॉण्ड्रूम् (घ) अनन्तविजयः

(ix) मित्रसम्प्राप्तौ कति उपकथाः ?

(क) 08 (ख) 10

(ग) 06 (घ) 09

(x) क अर्थान् साधयति ?

(क) मित्रवान् (ख) भ्रातृमान्

(ग) आत्मवान् (घ) पितृमान्

(xi) स्वयमुपार्जितं वित्तं कथं भोक्तव्यम् ?

(क) झटिति (ख) शनैः शनैः

(ग) एकाकिना (घ) न भोक्तव्यम्

(xii) सत्यार्थप्रकाशे कति समुल्लासाः ?

(क) 12 (ख) 10

(ग) 14 (घ) 08

(xiii) कीदृशीं वाचं वदेत् ?

(क) वस्त्रपूताम् (ख) मनःपूताम्

(ग) सत्यपूताम् (घ) सर्वविधाम्

(xiv) 'साहित्यसुधायाः' रचनाकारः कः ?

(क) मेधाव्रतः (ख) आत्मानन्दः

(ग) दयानन्दः (घ) श्रीकृष्णः

(xv) कस्य योगे पञ्चमी विभक्तिर्न भवति ?

(क) धिक्   (ख) आङ्

(ग) अप्   (घ) परि

(xvi) रुद्-धातोः लट् लकारे किं रूपम् ?

(क) रोदति   (ख) रुदिति

(ग) रुदेति   (घ) रोदिति

खण्डः 'ख'

(अतिलघूत्तरीयाः प्रश्नाः)

2. अधस्तनानां गद्यभागानां हिन्दीभाषायामर्थो विधीयताम् – 2 × 4 = 8

(क) अत्रान्तरे चित्रग्रीवो नाम कपोतराजः सहस्रपरिवारः प्राण-यात्रार्थं परिभ्रमंस्तांस्तण्डुलान् दूरतोऽपि पश्यँल्लधुपतनकेन निवार्यमाणोऽपि जिह्वालॉल्याद्भक्षणार्यमपतत्, सपरिवारो निबद्धश्च।

(ख) आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण, लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चात्।

दिनस्य पूर्वार्ध-परार्धभिन्ना, छायेव मैत्री खलसज्जनानाम्।।

(ग) तच्छ्रुत्वा, सानन्दं वायस आह - "यद्येवं तद्धन्योऽहं, यद् भवतापि सह तत्र कालं नयामि। अहं सम्पातादिकानष्टावु-ड्डीनगतिविशेषान् वेद्मि। तत्समारोहय मम पृष्ठम्, येन सुखेन त्वां तत्सरः प्रापयामि।"

(घ) अहमपि यावन्निधानरहितं स्थानमागच्छामि, तावदरमणीयमुद्-वेगकारकं तत्स्थानं वीक्षितुमपि न शक्नोमि। अचिन्तयं च-किं करोमि, क्व गच्छामि, कथं मे स्यान्मनसः प्रशान्तिः ?"

3. निम्नलिखितानां पद्यानां हिन्द्यामर्थं कुरुत – $2 \times 3 = 6$

(क) पिता स्वर्गः पिता धर्मः पिता हि परमन्तपः।
पितरि प्रीतिमापन्ने प्रीयन्ते सर्वदेवताः।।

(ख) हितोपदेशं श्रुत्वा तु कुर्वीत च यथोचितम्।
विदुरोक्तमकृत्वा तु शोच्योऽभूत्कौरवेश्वरः।।

(ग) एतद्देशप्रसूतस्य सकाशादग्रजन्मनः।
स्वं स्वं चरित्रं शिक्षेरन् पृथिव्यां सर्वमानवाः।।

4. अधोलिखितानां मन्त्राणां पूर्तिं विधेहि – $2 \times 3 = 6$

(क) एतावानस्य महिमातो०

(ख) ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्०

(ग) स नो बन्धुर्जनिता०

खण्डः 'ग'

(लघूत्तरीयाः प्रश्नाः)

5. निम्नाङ्कितानां श्लोकानां सप्रसङ्गं व्याख्यां कुरुत – $4 \times 3 = 12$

(क) न काङ्क्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च।
किन्नो राज्येन गोविन्द किम्भोगैर्जीवितेन वा।।

(ख) नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः।
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः।।

(ग) व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनन्दन।

बहुशाखा ह्यनन्ताश्च बुद्धयोऽव्यवसायिनाम्।।

6. अधस्तनं प्रश्नद्वयमपि समाधीयताम् – 4 × 2 = 8

(क) संन्यासाश्रमस्य उपयोगितां वर्णयत।

(ख) वानप्रस्थविधिं वर्णयत।

खण्डः 'घ'

(निबन्धात्मकप्रश्नाः)

7. मन्त्रद्वयस्य सप्रसङ्गं व्याख्यां कुरुत – 6 × 2 = 12

(क) पुरुषऽएवेदं सर्वं यद् भूतं यच्च भाव्यम्।

उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति।।

अथवा

मेधां मे वरुणो ददातु मेधामग्निः प्रजापतिः।

मेधामिन्द्रश्च वायुश्च मेधां धाता ददातु मे स्वाहा।।

(ख) तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचः सामानि जज्ञिरे।

छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्त्रादजायत।।

अथवा

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते।

तया मामद्य मेधयाग्ने मेधाविनं कुरु स्वाहा।।

8. वैदिकगीतायाः द्वितीयाध्यायस्य सारं ***अथवा*** अर्जुनस्य विषादं वर्णयत। $6 \times 1 = 6$

9. पञ्चतन्त्रानुसारं तिलचूर्णविक्रयकथायाः ***अथवा*** वाणिक्पुत्रकथायाः सारं लिखत। $6 \times 1 = 6$